

**Ludu mój ludu.
Pamiętniki mieszkańców wsi,
które nigdy nie powstały**

Laura Piotrowska

**Scenariusz interdyscyplinarnego
projektu edukacyjnego do historii
dla III etapu edukacyjnego – liceum ogólnokształcącego i technikum**

opracowany w ramach projektu:

„Tworzenie zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w zakresie rozwoju umiejętności uniwersalnych dzieci i uczniów oraz kompetencji kluczowych niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach
Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

Warszawa 2022

Redakcja merytoryczna: Marcin Pełka
Redakcja językowa i korekta: Eduexpert sp. z o.o.
Projekt graficzny i projekt okładki: Eduexpert sp. z o.o.
Redakcja techniczna i skład: Eduexpert sp. z o.o.

Weryfikacja i odbiór niniejszej publikacji: Ośrodek Rozwoju Edukacji w Warszawie

w ramach projektu: *Weryfikacja i odbiór zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w zakresie rozwoju umiejętności uniwersalnych dzieci i uczniów oraz kompetencji kluczowych niezbędnych do poruszania się na rynku pracy*

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

Warszawa 2022

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons –
Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).
creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl

1. Temat projektu:

Ludu mój ludu. Pamiętniki mieszkańców wsi, które nigdy nie powstały

2. Osoby prowadzące projekt

2.1. Koordynator

Nauczyciel historii

2.2. Pozostali

Nauczyciele geografii, języka polskiego

3. Ramy czasowe

3.1. Początek projektu:

początek 2 semestru klasy czwartej liceum i piątej technikum. Uczniowie zrealizowali już większość wymagań szczegółowych z takich przedmiotów, jak historia, geografia, j. polski, i przygotowują się do powtórzenia wiadomości. Spojrzenie na poznane już wcześniej wydarzenia z historii Polski z perspektywy jednego, rzadko uwzględnianego uczestnika wydarzeń, czyli chłopca, pozwoli uczniom nie tylko powtórzyć zdobytą wiedzę, ale także, poprzez przyjęcie innej perspektywy, pogłębić ją i utrwalić. Przećwiczenie prostej, poznanej na wcześniejszym etapie edukacyjnym formy wypowiedzi, jaką są pamiętniki, zwróci uwagę uczestników projektu na to ważne źródło historyczne. Odwołanie się do znanych i polecanych w lekturach szkolnych form pamiętnikarskich umożliwi im powtórzenie także części wiedzy z języka polskiego. Badanie terenowe, oparte na praktycznym działaniu, będzie dobrym wstępem do działań w niezbyt odległej przyszłości, jakie czekają na część uczniów przygotowujących się do zawodu.

3.2. Zakończenie projektu

Realizacja projektu została rozpisana na 9 tygodni, tak aby w każdym tygodniu uczniowie uczestniczyli w jednym wspólnym projektowym wydarzeniu. Projekt powinien zakończyć się na początku marca.

4. Cele projektu

4.1. Cele ogólne

Projekt *Ludu mój ludu. Pamiętniki mieszkańców wsi, które nigdy nie powstały* opiera się na następujących programach nauczania:

- Elżbieta Paprocka, *Historia. Fundamenty współczesności* – historia, zakres podstawowy;
- Cecylia Bielnik, *Kreatywny język polski* – j. polski, zakres podstawowy;
- Blandyna Zajdler, *Ciekawość w poznawaniu świata* – geografia, zakres poszerzony.

Projekt koncentruje uwagę uczniów na życiu mieszkańców wsi i zachęca do opowiedzenia najważniejszych wydarzeń z historii Polskiej z chłopskiej perspektywy. Aby taka opowieść była możliwa, jego uczestnicy przeanalizują materiał historyczny oraz literacki i pod kierunkiem nauczyciela języka polskiego, w ramach treningu redakcyjnego, stworzą teksty o charakterze pamiętnikarskim.

Ocena współczesnego życia na wsi powstanie na podstawie badań terenowych. Uczniowie pod opieką nauczyciela geografii przeprowadzą ekspedycję i zbiorą informacje na temat plusów i minusów mieszkania na wsi oraz utrzymywania się z rolnictwa.

Prezentacja projektu będzie swego rodzaju wieczorem autorskim, w trakcie którego zostaną przedstawione fragmenty „nowych pamiętników” połączone z wnioskami z badań terenowych. Całość zilustrują fragmenty filmów fabularnych dotyczące wiejskiej tematyki. Cele ogólne projektu są zbieżne ze sformułowanymi w podstawie programowej celami kształcenia w szkole ponadpodstawowej (liceum, technikum) oraz celami ogólnymi nauczania historii, geografii i języka polskiego prezentowanymi we wskazanych na wstępie programach nauczania. Należą do nich:

- uporządkowanie dotychczasowej wiedzy na temat historii Polski,
- krytyczna i racjonalna ocena wydarzeń historii ojczystej,
- doskonalenie umiejętności myślowo-językowych, takich jak czytanie ze zrozumieniem, twórcze pisanie, formułowanie pytań i problemów,
- łączenie zdolności krytycznego i logicznego myślenia z umiejętnościami wyobrażeniowo-twórczymi,
- umiejętność samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł,
- gromadzenie, analizowanie i opracowanie zebranych materiałów źródłowych również z wykorzystaniem technologii cyfrowej oraz prezentacja wniosków,
- prognozowanie przemian zachodzących w środowisku społeczno-gospodarczym,
- rozwijanie dociekliwości poznawczej, ukierunkowanej na poszukiwanie prawdy,
- tworzenie narracji historycznej w ujęciu przekrojowym,
- dostrzeganie związków między współczesnością a przeszłością.

4.2. Cele szczegółowe

Cele szczegółowe projektu podzielone zostały na kształcące (wiedzę i umiejętności) oraz wychowawcze odnoszące się do postaw, które można rozwijać dzięki zaproponowanym działaniom. Ostateczne brzmienie celów w języku ucznia powinno być ustalone z uczestnikami projektu.

4.2.1. Cele kształcące

W zakresie wiedzy uczeń:

- zdobywa wiedzę na temat historii chłopów polskich;
- poszerza swoją wiedzę na temat współczesnego życia na polskiej wsi;
- ocenia krytycznie wydarzenia polskiej historii;
- wskazuje przykłady wydarzeń, które miały dramatyczne skutki dla mieszkańców polskiej wsi;
- ugruntowuje znajomość zasad tworzenia tekstu pamiętnikarskiego;
- poznaje zasady tworzenia kwestionariusza wywiadu.

W zakresie umiejętności uczeń:

- samodzielnie korzysta z różnorodnych źródeł informacji;
- przyjmuje różne punkty widzenia, kładąc szczególny nacisk na interpretowanie wydarzeń z perspektywy grup najbardziej uciskanych;
- stawia pytania problemowe oraz wyciąga wnioski;
- formułuje i wypowiada własne krytyczne opinie na podstawie analizy wydarzeń;
- formułuje różnorodne argumenty, uzasadniając swoje sądy;
- tworzy własny tekst w formie pamiętnika chłopskiego;

- dostrzega związki między współczesnością a przeszłością;
- tworzy kwestionariusz wywiadu i wykorzystuje go w badaniu terenowym;
- przeprowadza badania terenowe (wywiady z mieszkańcami współczesnej wsi);
- występuje publicznie, prezentując efekty swojej pracy;
- współpracuje w parze i grupie;
- dokonuje samooceny własnej pracy, przekazuje kolegom informację zwrotną, przyjmuje informację zwrotną od nauczycieli.

4.2.2. Cele wychowawcze

W zakresie postaw:

- w ocenie sytuacji odwołuje się do historycznych argumentów;
- bierze odpowiedzialność za prezentowane treści;
- rzetelnie analizuje wybrany i opracowany przez siebie materiał;
- współpracuje w parze i w grupie, mając świadomość własnego wpływu na jakość wspólnie wypracowanych efektów;
- otwarcie i bez uprzedzeń podchodzi do badań terenowych;
- odważnie prezentuje publicznie swoje zdanie;
- jest otwarty na informację zwrotną oraz wnioski i rekomendacje z ewaluacji końcowej.

5. Treści kształcenia

5.1. Przedmiot 1 – historia

Realizacja projektu nawiązuje do głównego postulatu zawartego w programie nauczania *Historia – fundamenty współczesności*. Uczący się, poznając historię w zakresie podstawowym, powinni zobaczyć ją nie jako zbiór niepotrzebnych dat i pojęć, ale jako proces, w którym ukształtowały się fundamentalne dla naszej współczesnej rzeczywistości wartości, takie jak wolność, sprawiedliwość, prawa człowieka itd. W trakcie pracy nad projektowymi zadaniami uczniowie powtórzą materiał dotyczący historii Polski, śledząc losy najbardziej dyskryminowanej grupy społecznej, czyli polskiego chłopstwa. Grupy stanowiącej jednocześnie 90% społeczności zamieszkującej ziemię Rzeczypospolitej. Trwający wiele wieków proces zniewalania polskiej wsi był procesem mającym swoje kolejne odstępny. Dlatego uczniowie zaproszeni są do wyboru konkretnej epoki, przypomnienia sobie wydarzeń związanych z wybranym okresem i uzupełnienia swojej wiedzy na temat losów chłopów. W ten sposób w projekcie zostaną powtórzone takie szczegółowe wymagania jak: monarchia pierwszych Piastów – mechanizm pierwszego państwa; rozbięcie dzielnicowe – osadnictwo na prawie niemieckim; przywileje szlacheckie – powstanie folwarku szlacheckiego, czyli tzw. Rzeczpospolita Złotego Wieku; powstanie Chmielnickiego; społeczne, polityczne i gospodarcze skutki wojen XVII w.; sarmatyzm; czasy saskie, reformy okresu oświecenia; insurekcja kościuszkowska; polityka wewnętrzna Napoleona w krajach podbitych; przemiany gospodarcze i społeczne na ziemiach polskich w I połowie XIX w.; powstanie krakowskie i rabacja galicyjska; Wiosna Ludów na ziemiach polskich, powstanie styczniowe, polityka państw zaborczych – uwłaszczenie chłopów; sytuacja społeczeństwa polskiego w czasie I wojny światowej; reformy rolne II Rzeczypospolitej; przemiany gospodarcze i społeczne w latach 1944–1956; transformacja gospodarcza i społeczna lat 90.

5.2. Przedmiot 2 – geografia

Na lekcjach geografii ważne jest odejście od metod podających i przejście do kształcenia poszukującego, np. w trakcie badania terenowego uczniowie mogą samodzielnie pozyskać interesujące ich informacje. Realizacja projektu umożliwi im pogłębienie wiedzy na temat rozwoju obszarów wiejskich, przyniesie odpowiedź na postawione w programie nauczania pytanie, skąd bierze się coraz większa atrakcyjność wsi dla mieszkańców miast.

5.3. Przedmiot 3 – język polski

Przyjęta w programie nauczania *Kreatywny język polski* strategia nauczania łączy poszukiwanie ciekawych dla ucznia pomysłów zajęć ze sposobami rozwijania i doskonalenia kompetencji kluczowych. Program proponuje stałe i jednocześnie mobilne elementy nazywane warsztatami bądź treningami. Nauczyciel realizując projekt, może wykorzystać jedną z proponowanych w programie form – trening redakcyjny – do analizy tekstów pamiętnikarskich autorstwa osób należących do różnych stanów społecznych (również tych nielicznych chłopskich, pochodzących głównie z 1. poł. XX w.). Dzięki pracy z tekstem uczniowie powtórzą poznane wcześniej środki wyrazu artystycznego, badając tematykę poruszanych w tekstach problemów, zobaczą ich związek ze zjawiskami społecznymi, historycznymi. Zebraną wiedzę wykorzystają do tworzenia własnego tekstu. W ramach innej mobilnej aktywności, zwanej gałą projektów, uczniowie przygotowują prezentację efektów swoich prac pamiętnikarskich i badawczych, ilustrując je wybranymi fragmentami filmów fabularnych odwołujących się tematycznie do życia na wsi.

6. Charakterystyka odbiorców

6.1. Typ szkoły

Liceum ogólnokształcące lub technikum

6.2. Wiek uczniów

17–18 lat

6.3. Klasa

Projekt przeznaczony jest dla uczniów klasy IV liceum lub V technikum.

6.4. Zróżnicowanie potrzeb i umiejętności

Realizacja projektu stwarza możliwość powtórzenia w sposób przekrojowy materiału dotyczącego historii Polski oraz kilku działów geografii. W trakcie warsztatów zwanych treningiem redakcyjnym uczniowie będą mieli okazję powtórzyć i przećwiczyć jedną z wcześniej poznanych form pisemnej wypowiedzi, czyli pamiętnik. Ważnym doświadczeniem będzie udział w badaniu terenowym zorganizowanym zgodnie z zasadami nauczania ekspedycyjnego. Każde z głównych zadań realizowanych przez zespół składa się z szeregu różnych czynności: poszukiwanie informacji, analiza i ocena, tworzenie własnego tekstu, budowanie narzędzi badawczych, prowadzenie wywiadów, tworzenie raportu, przygotowanie i publiczna prezentacja zebranych materiałów. Wybór konkretnego zadania będzie zależał od indywidualnych potrzeb i umiejętności uczestnika grupy zadaniowej. Uczniowie, którzy z jakichś powodów nie wezmą udziału w badaniu terenowym, będą

mogli wykonać takie badanie on-line. Większość prac projektowych można wykonać zdalnie za pośrednictwem platform umożliwiających pracę w grupach. Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE), ze względu na specyfikę swoich potrzeb, mogą mieć wydłużony czas realizacji zadania. Mogą także określić dla siebie inne zadanie w czasie badań terenowych niż prowadzenie wywiadów, np. wykonanie fotografii obiektów znajdujących się w badanych wioskach, sfilmowanie prowadzonego przez koleżanki/kolegów wywiadu, zastąpienie wywiadu badaniem ankietowym (niewymagającym bezpośredniego kontaktu), znalezienie informacji o badanych miejscowościach itp. Podobnie tworzenie tzw. chłopskich pamiętników może zostać zastąpione formą listu, np. z emigracji chłopskiej do Brazylii lub do Ameryki Północnej.

6.5. Inne cechy odbiorców

Projekt jest rozbudowany i oparty na realnym doświadczeniu. Uczniowie kończący nauczanie na III etapie edukacyjnym potrzebują zadań realizowanych w środowisku pozaszkolnym. Dla wielu z nich badanie mocnych i słabych stron życia na wsi i utrzymywania się z rolnictwa może być dobrym punktem wyjścia do zbadania w podobny sposób swojego przyszłego miejsca pracy.

7. Formy i metody realizacji projektu

7.1. Formy pracy

Formą pracy jest sam projekt, który ma określone cechy i został opisany w wymienionych wyżej programach nauczania.

7.2. Metody pracy

7.2.1. Jak ci się wydaje – co już wiesz?

Zwykłe pytanie zadane przez osobę prowadzącą spotkanie, podane z zastrzeżeniem, że uczniowie nie muszą być pewni swoich informacji i mają się tylko podzielić tym, co wiedzą. To zwykłe pytanie może być zadane w czasie inicjacji projektu.

7.2.2. Praca ze źródłem pisanym (opisana w programie nauczania historii)

7.2.3. Strategie rozumienia czytanego tekstu

Zdobycie nowej wiedzy z obszaru historii wymaga od uczniów pracy z tekstami źródłowymi, opracowaniami oraz publikacjami dostępnymi w formie papierowej lub cyfrowej. W każdym przypadku, kiedy uczniowie pracują z tekstem, warto wprowadzać strategie kształtujące rozumienie czytanego tekstu.

Monitorowanie rozumienia: Co jest dla mnie niezrozumiałe?

Powiązania: W jaki sposób treść tekstu łączy się:

- a) z moimi doświadczeniami,
- b) z innym tekstem, który znam,
- c) z czymś, o czym wiem, że istnieje/dzieje się w świecie?

Określenie ważności: Co jest dla mnie najważniejsze?

Zadawanie pytań: Jakie nasuwają mi się pytania?

Wizualizacja: Jakie obrazy towarzyszą czytaniu tekstu?

Wnioskowanie i przewidywanie: Jakie mam wnioski?

Syntetyzowanie: Co mogłoby być syntezą artykułu / opracowania / tekstu źródłowego?

Ocena: Z czym się zgadzam, a z czym nie?

Układanka (ang. *jigsaw*). Uczniowie samodzielnie zapoznają się z wiedzą na temat współczesnej sytuacji polskiej wsi. Przygotowując materiał do tej metody, nauczyciel geografii może wykorzystać różnorodne diagnozy Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS). W trakcie pracy uczniowie podzieleni na czteroosobowe zespoły stają się ekspertami w poszczególnych podtematach. Następnie przedstawiciele grup (z każdej jedna osoba) zbierają się w zespołach uczących się, by przedyskutować omawiane zagadnienie we wszystkich aspektach.

Nauczanie ekspedycyjne. Zaplanowane w projekcie badania terenowe zostaną przeprowadzone przy uwzględnieniu 9 kroków tworzących strukturę nauczania ekspedycyjnego.

Krok 1: Wybór miejsca na ekspedycję. W tym przypadku będzie to współczesna wieś lub kilka wsi. Uczniowie mogą wybrać miejscowości wiejskie, które znają, w których mieszkają (np. dojeżdżają z nich do szkoły) lub takie, w których mieszka ich rodzina. Z okolicznych wsi można też wybrać taką, do której ze szkoły jest najłatwiejszy/najtańszy dojazd. Jeżeli wywiad będzie przeprowadzany on-line, położenie wsi nie ma znaczenia.

Krok 2: Określenie warunków wyjazdu na badanie. Nauczyciel geografii, przygotowując wyjazd terenowy, bierze pod uwagę środki transportu oraz określa zasoby finansowe klasy, tak aby umożliwić dotarcie na miejsce wszystkim uczniom (również osobom ze SPE). Jeżeli trudności uczniów ze SPE dotyczą poruszania się, badanie może mieć charakter zdalny i odbyć się z wykorzystaniem telefonu / platformy internetowej. Nie należy też traktować nauczania ekspedycyjnego dosłownie, jako wyprawy w teren. Ekspedycja to eksplorowanie informacji, które posiadają inne osoby, wykorzystanie ich do budowanie własnej wiedzy. Jeżeli nauczyciel geografii oceni, że uczniów nie stać na sfinansowanie wyjazdu na wieś lub że wyprawa taka wyklucza znaczną liczbę osób, w tym uczniów ze SPE, można znaleźć inne, bardziej przystępne rozwiązanie, np. zaprosić do szkoły osoby zajmujące się pracą na roli. Ponieważ projekt i badania prowadzone są w grupach, warto, aby każdy zespół określił możliwości swoich członków i na podstawie wyników diagnozy opracował sposób realizacji zadania oraz obszary, w których potrzebuje wsparcia.

Krok 3: Ćwiczenia rozwijające umiejętność publicznego wypowiedzania się, integrację zespołów badawczych. Zespoły projektowe wywodzące się z tej samej klasy nie muszą już mieć dużej liczby zajęć o charakterze integracyjnym, mogą natomiast zająć się identyfikacją tego, co każda uczeń, również osoby ze SPE, mogą wnieść do realizacji zadania.

Krok 4: Sformułowanie problemu badawczego. Główne pytanie badawcze dotyczy obecnej sytuacji ekonomicznej osób utrzymujących się z rolnictwa. Zespoły uczniowskie mogą jednak poszerzyć obszar badania.

Krok 5: Stworzenie narzędzi badawczych (kwestionariusza z pytaniami, które zostaną zadane mieszkańcom wsi). Uzgodnienie warunków dobrze przeprowadzonych wywiadów terenowych lub zdalnych.

Krok 6: Przeprowadzenia badania. Wywiady mogą być uzupełnione o wykonane fotografie lub film, wówczas grupa prowadząca badanie powinna wyznaczyć osoby zajmujące się realizacją tych odrębnych zadań. Podział zadań w zespole powinien uwzględniać potrzeby osób ze SPE i w pełni angażować je do wykonania zadania. Jeżeli prowadzenie rozmów i kontakt z osobami z zewnątrz jest dla nich trudny, można je poprosić o określenie sobie zadania, które będzie dla nich wykonalne, np. zebranie informacji o miejscowości, z której pochodzą rolnicy biorący udział w wywiadzie, zestawienie fotografii ilustrujących region, który reprezentują, itp.

Krok 7: Refleksja po badaniu. Rozmowa wokół następujących pytań: Co się wydarzyło? Co czułam/czułem w czasie prowadzonego wywiadu, spotkania lub w czasie wyszukiwania informacji (osoby ze SPE)? Na tym etapie każda grupa daje krótki sygnał, jak przebiegało badanie poszerzone o inne określone w zespole zadania.

Krok 8. Analiza i porządkowanie danych. Zespoły opracowują zebrane dane i prezentują je w postaci raportu zawierającego wnioski. Materiał może być uzupełniony o informacje zebrane przez osoby ze SPE.

Krok 9: Refleksja. Uczestnicy poddają refleksji to, czego się nauczyli, prowadząc badanie. Odpowiadają na pytania: Czego się dzisiaj nauczyłam(-em) o badanej okolicy, potrzebach mieszkańców itd.? Jak mogę wykorzystać to, czego się dzisiaj nauczyłam(-em)? Co zrobię z tym dalej?

Wskazywanie podobieństw i różnic. Techniki, które mogą wykorzystać uczennice/uczniowie przygotowując prezentację wyników badań terenowych.

- **Porównywanie, kontrastowanie i klasyfikowanie.** Proces identyfikowania poglądów, opinii, które są podobne lub różne, na podstawie ich cech charakterystycznych i łączenie ich w kategorie, np. stosunek do religii katolickiej, prawosławnej, protestanckiej (w różnych regionach kraju odpowiedzi badanych mogą dotyczyć różnych religii), stosunek do państwa itd.
- **Tworzenie metafor.** Proces identyfikowania ogólnego wzorca, który łączy informacje niezwiązane na poziomie dosłownym.

7.3. Metody pracy – realizacja celów wychowawczych

7.3.1. Zadawanie refleksyjnych pytań na każdym etapie realizacji projektu

Pytania odnoszą się do celów projektu oraz osobistego zaangażowania uczestników.

- Czy to, czym się zajmuję, jest istotne i z jakiego punktu widzenia?
- Jakie osobiste znaczenie ma dla mnie dana aktywność?
- Czego się dzięki niej mogę dowiedzieć, czego nauczyć?
- Gdzie będę mogła/mógł tę wiedzę wykorzystać?

7.3.2. Partnerzy do rozmowy

Znaczną część projektu uczniowie wykonują w parach. Dlatego warto przeciwyczyć z nimi technikę partnerzy do rozmowy, która szybko zapoznaje uczniów z techniką mówienia i aktywnego słuchania, co jest konieczne we współpracy opartej na dialogu.

7.3.3. Metoda samooceny i koleżeńska informacja zwrotna

Obydwie oparte są na wypracowanych na początku tabelach z kryteriami jakości zadań.

8. Sposób realizacji projektu edukacyjnego

8.1. Zainicjowanie projektu

Koordinator prezentuje na spotkaniu z klasą realizującą projekt jego założenia, wyjaśnia temat oraz cele. Nauczyciel geografii prezentuje informacje na temat współczesnej polskiej wsi (np. wyniki badań CBOS 2014 *Wieś polska – stereotypy*). Wprowadzenie rozpoczyna rozmowę z uczniami opartą na zwykłym pytaniu: Jak Wam się wydaje – co już wiecie na ten temat? Uczniowie pracują w grupach i przygotowują mapę myśli prezentującą ich wiedzę na temat wsi. Nauczyciel zadaje pytanie pogłębiające na temat źródeł prezentowanej przez uczniów wiedzy, zbiera te informacje, porządkuje i przedstawia na forum.

Nauczyciel historii przechodzi do miniwykładu na temat historii krytycznej. Prezentuje perspektywę metodologiczną, w której historia jest pisana nie tylko z punktu widzenia grup społecznych, które miały wpływy, władzę i pozostawiły źródła historyczne, ale uwzględnia się również perspektywę tych, którzy byli na samym dole drabiny społecznej. Taką grupą jest w polskiej historii warstwa chłopów stanowiących 90% społeczeństwa. Dla nich przełomowym wydarzeniem nie było np. powstanie styczniowe, ale ostateczne zniesienie pańszczyzny w 1864 r. czy reforma rolna w 1944 r. W trakcie realizacji projektu uczniowie przyjrzą się najważniejszym wydarzeniom historii Polski nie tak jak dotychczas – oczami elit, lecz z punktu widzenia chłopów. Do tego spojrzenia wykorzystane zostaną nieliczne źródła chłopskie, teksty literackie oraz teksty źródłowe, z których można wyczytać i zinterpretować kontekst życia polskiej wsi w różnych epokach istnienia i nieistnienia polskiego państwa. Ubogie źródła zostaną kreatywnie dopełnione przez tzw. pamiętniki chłopskie, których autorami staną się osoby uczestniczące w projekcie. Ważnym elementem projektu będą też wywiady społeczne przeprowadzone przez uczniów z obecnymi mieszkańcami wsi. Na zakończenie spotkania inicjującego działania projektowe uczniowie uzupełnią o własne pomysły cele oraz prezentowaną przez koordynatora listę szczegółowych tematów projektu.

8.2. Spisanie regulaminu/kontraktu

Regulamin zostanie ustalony wspólnie z uczestnikami projektu. Koordinator prosi uczniów, aby zapisali na małych karteczkach, jakie zasady dotyczące współpracy powinny obowiązywać uczestników w trakcie realizacji projektu. Podczas prezentacji osoba prowadząca spotkanie prosi, aby nie pozostawać na poziomie wartości, lecz każdą zasadę sprowadzać do konkretnego zachowania. Gdy reguły są już zapisane, nauczyciel odczytuje je po kolei i do każdej zadaje dwa pytania:

- Co się stanie, jeżeli nie będziemy w trakcie projektu przestrzegać tej zasady?
- Co się stanie, gdy będziemy przestrzegać tej zasady?

Uczniowie w parach przygotowują odpowiedzi. Nauczyciel losowo wskazuje osobę, która wyjaśnia, jakie mogą być konsekwencje stosowania bądź niestosowania reguł. Tak ustalony i omówiony regulamin współpracy zostaje podpisany przez uczestników spotkania. Ważne, aby wszyscy w trakcie formułowania regulaminu zadbali o uczniów ze SPE. W punkcie 9 scenariusza został zamieszczony przykładowy regulamin zawierający zasady współpracy. W czasie tego spotkania powinny także zostać omówione i ostatecznie ustalone terminy realizacji zadań, zasady oceniania i ewaluacji projektu.

8.3. Podział na grupy

Realizacja zadań projektowych może odbywać się w zespołach liczących 3–4 osoby, tak aby uczniowie mogli dyskutować, przekonywać się wzajemnie do swoich opinii, a także ocenić sytuację chłopów w badanym okresie historii Polski. Uczestnicy mogą dobrać się w grupy samodzielnie, dobór może być losowy lub koordynator może zaproponować skład zespołów i zadbać w ten sposób o zestaw różnorodnych umiejętności, jakie potrzebne będą do wykonania zadań projektowych, oraz o osoby ze SPE.

8.4. Przygotowanie harmonogramu pracy i podział zadań

W harmonogramie znajdują się tematy wybrane przez uczniów oraz osoby odpowiedzialne za ich wykonanie i terminy realizacji oraz sposoby monitorowania działań, terminy konsultacji, prezentacji i podsumowanie projektu. Na realizację projektu przewidzianych jest 9 tygodni.

8.5. Realizacja projektu – kto, co kiedy, jak robi?

I tydzień: Inicjacja projektu, wybór (lub zaproponowanie) tematu przez uczniów, dobór w zespoły – koordynator projektu, nauczyciel geografii.

II tydzień: Zespoły gromadzą wiedzę o życiu chłopów w odniesieniu do wybranej epoki, badają teksty źródłowe; konsultacje – nauczyciel historii.

III i IV tydzień: Trening redakcyjny (nazwa przyjęta w programie nauczania j. polskiego). Interpretowanie tekstów tworzonych przez środowiska chłopskie (pamiętniki, listy), tekstów literackich związanych z kontekstem historycznym, egzystencjalnym. Analiza języka. Tworzenie własnych pamiętników chłopskich; prowadzenie – nauczyciel j. polskiego, konsultacje – nauczyciel historii.

V tydzień: Omówienie sytuacji współczesnej wsi. Warsztaty. Prowadzenie – nauczyciel geografii. Metoda układanki. Wykorzystanie nauczania ekspedycyjnego. Przygotowanie ekspedycji.

VI tydzień: Badanie terenowe. Ekspedycja. Przeprowadzenie wywiadów. Prowadzenie – nauczyciel geografii.

VII tydzień: Opracowanie wyników badań, podsumowanie ekspedycji – nauczyciel geografii i historii.

VII tydzień: Przygotowanie prezentacji. Warsztaty filmowe – wybór fragmentów filmów fabularnych prezentujących życie ludności zamieszkującej wieś. Przygotowanie komentarzy do wybranych fragmentów (*Chłopi*, *Konopielka*, *Wesele* W. Smarzowskiego i inne).

VIII tydzień: Prezentacja projektu.

IX tydzień: Ocena, ewaluacja i podsumowanie projektu – wszyscy uczestnicy projektu.

8.6. Prezentacja wyników

Wieczór autorski. Prezentacja fragmentów pamiętników przygotowanych przez zespoły. W przerwach prezentacja fragmentów filmów odwołujących się do życia wsi w różnych okresach, prezentacja wyników wywiadów przeprowadzonych z mieszkańcami współczesnej wsi – klasa prowadząca projekt, opiekunowie projektu, zaproszeni uczniowie z innych klas i goście.

9. Regulamin/kontrakt

Przykładowe zasady współpracy wypracowane przez uczniów:

- Praca każdego z członków zespołu jest tak samo ważna i doceniana.
- Stosujemy zasadę „moja nieobecność jest stratą dla grupy”.
- Każdy pracuje efektywnie i bierze odpowiedzialność za przydzielone zadanie oraz efekt końcowy.
- Dotrzymujemy wyznaczonych terminów.
- Otwarcie pytamy o wszystko, co jest niejasne, nie krępujemy się prosić o pomoc i chętnie sobie pomagamy.
- Nie krytykujemy się nawzajem, ale udzielamy wskazówek.
- Podejmujemy decyzje grupowo, po wcześniejszej dyskusji, w drodze głosowania lub szukamy konsensusu.
- Upewniamy się, że wszyscy mają wszystkie potrzebne informacje.
- W trakcie dyskusji słuchamy się wzajemnie.

10. Ocenianie

Przedmiotem samooceny, koleżeńskiej informacji zwrotnej i informacji zwrotnej od nauczyciela są wypracowane w projekcie efekty końcowe, czyli: stworzone przez zespoły „pamiętniki chłopów” oraz badanie terenowe – wywiad z mieszkańcami współczesnej wsi i opracowanie zgromadzonych informacji. Pozostałe cele kształcące i wychowawcze staną się przedmiotem refleksji w trakcie podsumowującej rozmowy prowadzonej przez koordynatora projektu z uczestniczącą w nim klasą.

Kryteria sukcesu służą uczniom jako narzędzie do samooceny i podstawa do formułowania koleżeńskiej informacji zwrotnej oraz informacji zwrotnej od nauczyciela. Przy tworzeniu linii rozwojowych kryteriów sukcesu została przyjęta taksonomia SOLO (od ang. *Structure of Observed Learning Outcomes*) stworzona przez J.B. Biggsa i K.F. Collisa), która jest zbieżna z poziomami pomiaru dydaktycznego: konieczny, podstawowy (SOLO: poziom monostrukturalny), rozszerzający (SOLO: poziom multistrukturalny), dopełniający (SOLO: poziom relacyjny) i wykraczający (SOLO: poziom abstrakcji i transferu). Uczniowie powinni mieć wpływ na ostateczny wybór kryteriów sukcesu.

Poziom osiągnięcia realizowanych celów będzie związany z indywidualnymi możliwościami uczniów, szczególnie osób z SPE. Koordynator projektu powinien omówić wcześniej z jego uczestnikami (szczególnie z osobami ze SPE) poziom, na jakim zamierzają osiągnąć wyznaczone cele. Powinien też zadbać, aby cele były w najbliższej strefie rozwoju, a jednocześnie w trakcie realizacji projektu powinien wspierać uczniów, aby przekraczali przyjęte założenia.

Zadanie „Pamiętniki chłopów”

Proponowane kryteria sukcesu do zadania ze wskaźnikami na poziomach taksonomicznych:

1. Forma pamiętnika: w zależności od wykonanej pracy (taksonomia SOLO) uczniowie mogą osiągnąć to kryterium na poziomie:
 - podstawowym (Używam w pamiętniku pierwszej osoby liczby pojedynczej.)

- rozszerzającym (Opisuję różne wydarzenia, które mogłyby być moim doświadczeniem.)
- dopełniającym (Wyrażam emocje, radość, złość, smutek, pokazuję, co jest przyczyną tych emocji.)
- wykraczającym (Wyrażam swoje stanowisko wobec opisywanych wydarzeń.)

2. Treść adekwatna do epoki

W zależności od wykonanej pracy uczniowie mogą osiągnąć to kryterium na poziomie:

- podstawowym (Umiejscawiam opisywane wydarzenia w czasie historycznym.)
- rozszerzającym (Podaję wydarzenia, które stanowią historyczny kontekst.)
- dopełniającym (Wiążę wydarzenia historyczne z osobistym losem osoby, w imieniu której piszę.)
- wykraczającym (Oceńm wpływ wydarzeń historycznych na los osoby, w imieniu której piszę.)

3. Szczegóły dotyczące poziomu życia

W zależności od wykonanej pracy uczniowie mogą osiągnąć to kryterium na poziomie:

- podstawowym (Podaję pojedyncze szczegóły związane z sytuacją ekonomiczną.)
- rozszerzającym (Podaję kilka informacji na ten temat.)
- dopełniającym (Podaję różnorodne skutki sytuacji ekonomicznej.)
- wykraczającym (Pokazuję powiązania sytuacji ekonomicznej z sytuacją np. polityczną lub innymi wydarzeniami.)

Zadanie: Badanie ekspedycyjne – wywiad z osobami mieszkającymi na wsi

Proponowane kryteria sukcesu do tego zadania ze wskaźnikami na poziomach taksonomicznych:

1. Wybór osób do wywiadu

W zależności od wykonanej pracy uczniowie mogą osiągnąć to kryterium na poziomie:

- podstawowym (Przeprowadzam wywiad z jedną osobą mieszkającą na wsi i zajmującą się rolnictwem.)
- rozszerzającym (Przeprowadzam wywiady z kilkoma osobami mieszkającymi na wsi zajmującymi się działalnością rolniczą.)
- dopełniającym (Przeprowadzam wywiady z osobami mieszkającymi na wsi mającymi zróżnicowane dochody z działalności rolniczej.)
- wykraczającym (Przeprowadzam wywiady z osobami mieszkającymi na wsi pochodzącymi z różnych rejonów Polski i mającymi zróżnicowane dochody z działalności rolniczej.)

2. Kwestionariusz wywiadu

W zależności od wykonanej pracy uczniowie mogą osiągnąć to kryterium na poziomie:

- podstawowym (Stawiam pytania ogólne dotyczące życia na wsi.)
- rozszerzającym (Stawiam pytania dotyczące plusów i minusów życia na wsi i utrzymywania się z działalności rolniczej.)
- dopełniającym (Stawiam pytania dotyczące porównania jakości życia na wsi w przeszłości i w obecnych czasach.)

- wykraczającym (Stawiam pytania dotyczące oceny tego, co miało wpływ na zmiany życia ludzi utrzymujących się działalności rolnej.)

3. Opracowanie wniosków

W zależności od wykonanej pracy uczniowie mogą osiągnąć to kryterium na poziomie:

- podstawowym (Pokazuję, na czym polega specyfika życia na wsi i utrzymywania się z rolnictwa.)
- rozszerzającym (Wskazuję mocne i słabe strony życia na współczesnej wsi.)
- dopełniającym (Wskazuję, jak zmieniło się życie na wsi w ostatnich kilku latach lub w dłuższym okresie.)
- wykraczającym (Pokazuję przyczyny zmian.)

11. Ewaluacja

Ewaluację przeprowadza się, aby sprawdzić, czy zamierzone w projekcie cele zostały zrealizowane.

Pytania badawcze i kryteria ewaluacyjne:

- Jaka liczba uczniów zrealizowała cele projektu? – kryterium powszechności;
- Jaka liczba celów została zrealizowana? – kryterium kompletności (zarówno cele kształcące, jak i wychowawcze);
- Na jakim poziomie cele zostały przez uczniów zrealizowane? – poziomy taksonomiczne (taksonomia SOLO);
- Czy projekt został zrealizowany w terminie – kryterium zgodności z harmonogramem;
- Jakie są trwałe efekty prowadzonego projektu? – kryterium trwałości – odroczone badanie zaplanowane w odniesieniu do zdobytej w projekcie wiedzy i umiejętności.

Źródła wiedzy i metody badawcze:

Nauczyciele biorący udział w projekcie:

- wywiad na temat zaangażowania uczniów,
- informacja zwrotna odnosząca się do kryteriów sukcesu dla zadań: pamiętnik chłopski i badanie terenowe.

Uczniowie:

- wyniki samooceny dotyczącej liczby i poziomu zrealizowanych celów,
- odroczone badanie wiedzy i umiejętności – test.

12. Materiały pomocnicze

Elert E., Wenda A., 2016, *Praca metodą projektu* (PDF, 2,1 MB; dostęp 15.09.2022), Warszawa: ORE.

Geoff P., 2005, *Nowoczesne nauczanie. Praktyczne wskazówki i techniki dla nauczycieli, wykładowców i szkoleniowców*, Gdańsk: GWP.

Hattie J., 2015, *Widoczne uczenie się dla nauczycieli. Jak maksymalizować siłę oddziaływania na uczenie się*, Warszawa: Centrum Edukacji Obywatelskiej.

Kotarba M., 2018, *Motywacja, przywództwo oraz przeobrażenie modelu szkoły tradycyjnej – przegląd literatury przedmiotu*, Warszawa: Centrum Edukacji Obywatelskiej.

Kotarba-Kańczugowska M., 2010, *Praca metodą projektu* (PDF, 2,1 MB; dostęp 15.09.2022), Warszawa: ORE.

Marzano r.J., 2021, *Sztuka i teoria skutecznego nauczania*, Warszawa: Wydawnictwo Centrum Edukacji Obywatelskiej.

Programy nauczania

Bielnik C., 2019, *Kreatywny język polski. Program nauczania języka polskiego dla szkoły ponadpodstawowej – liceum/technikum poziom podstawowy* (PDF, 2,1 MB; dostęp 15.09.2022), Warszawa: ORE.

Paprocka E., 2109, *Odkryć i zrozumieć przeszłość. Program nauczania historii dla szkoły ponadpodstawowej* (PDF, 2,1 MB; dostęp 15.09.2022), Warszawa: ORE.

Zajdler B., 2019, *Ciekawość w poznawaniu świata. Program nauczania do geografii. Geografia w zakresie podstawowym, III etap edukacyjny* (PDF, 1925 kB; dostęp 15.09.2022), Warszawa: ORE.

Bibliografia

Davies N., 2005, *Boże igrzysko*, Kraków: Znak.

Jeziński A., Leszczyńska C., 2020, *Historia gospodarcza Polski*, Warszawa: Wydawnictwo Key Text.

Leszczyński A., 2020, *Ludowa historia Polski*, Warszawa: W.A.B.

Leder A., 2014, *Prześlona rewolucja. Ćwiczenie z logiki historycznej*, Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.

Pobłocki K., 2021, *Chamstwo*, Wołowiec: Czarne.

Opinie i Diagnozy nr 5: Wieś i miasto w badaniach opinii społecznej 1993–2006 (PDF, 176 kB; dostęp 15.09.2022), CBOS 2007.

Pamiętniki chłopów (Nr 1–51), Warszawa 1935, Rolniczy Magazyn Elektroniczny (dostęp 15.09.2022).

Wieś polska, nowi i rdzenni mieszkańcy, badania CBOS 2013 (PDF, 298 kB; dostęp 15.09.2002).

Wieś, „Rzut”. *Kwartalnik Architektoniczny*, 2020, nr 4.

Laura Piotrowska – nauczycielka historii i wiedzy o społeczeństwie w liceum ogólnokształcącym, szkole podstawowej i gimnazjum. W pracy z młodzieżą zrealizowała szereg projektów o tematyce społecznej, ekologicznej oraz historycznej. Absolwentka Wydziału Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, studiów podyplomowych w zakresie edukacji niezależnej na Uniwersytecie Warszawskim oraz zarządzania w oświacie na Uniwersytecie Jagiellońskim. Entuzjastka i propagatorka pedagogiki Rudolfa Steinera, pomysłodawczyni utworzenia w Poznaniu pierwszego przedszkola waldorfskiego, członkini Stowarzyszenia Edukacyjnego Wolna Szkoła Waldorfska oraz Stowarzyszenia Ekspedycja w Głęb Kultura propagującego nauczanie ekspedycyjne. Wykwalifikowana trenerka edukacji (Szkoła Trenerów „Rozwój kompetencji trenerskich”, certyfikat – Wszechnicy Uniwersytetu Jagiellońskiego, Szkoła Trenerów STOP) oraz coach (Szkoła Coachingu – Pracownia Narzędzie dla Oświaty). Wieloletnia kierowniczka programowa Studiów Podyplomowych Liderów Oświaty (Fundacja CEO we współpracy z Collegium Civitas). Trenerka i autorka materiałów w projektach prowadzonych przez Instytut Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (NPSEO – szkolenia dla wizytatorów, Przywództwo Edukacyjne – szkolenia dla dyrektorów) oraz na studiach podyplomowych zorganizowanych przez Wydział Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w zakresie pedagogiki waldorfskiej. Współpracuje z Ośrodkiem Rozwoju Edukacji, przygotowując narzędzia do monitorowania kompetencji kluczowych, materiały szkoleniowe dla wizytatorów, z Fundacją FEC jako współautorka materiałów w projekcie Uwaga na szkołę – Rozwiązania dla edukacji, z Fundacją CEO, prowadząc warsztaty dla rad pedagogicznych na temat oceniania kształtującego, metod wspierających rozwój kompetencji proinnowacyjnych, szkolenia z obszaru przywództwa edukacyjnego.